

پیشگیری نوین: نقش رسانه مجازی در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر

ابوالفضل پورمنافی^۱، ابراهیم قربانی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۲۰

چکیده

هدف: جذابیت و گسترش فضای مجازی در بین ائتشار جامعه و کارکردهای این بستر در ارتکاب جرائم مربوط به مواد مخدر، باعث شله تا مسئولین امر به فکر استفاده از این بستر در جهت تدوین برنامه‌های پیشگیرانه از اعتیاد به مواد مخدر باشند. البته در حال حاضر کارکردهای این فضا یکی از عوامل موثر در گرایش به اعتیاد و مصرف مواد مخدر تلقی می‌شود. هدف تحقیق حاضر بررسی نقش رسانه مجازی (فضای سایبر) در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در بین ائتشار گوناگون جامعه در قالب ارائه الگوی کاربردی بوده است. **روش:** پژوهش حاضر از حیث روش از نوع توصیفی-تحلیلی و از لحاظ گردآوری اطلاعات از نوع پیمایشی بوده که با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته انجام شد. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل خبرگان و سرمتخصصان پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا، پلیس فتاناجا و سازمان‌های مرتبط با موضوع تحقیق و به تعداد ۶۵ نفر بوده که برابر فرمول کوکران تعداد ۵۶ نفر از جامعه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عوتن نمونه انتخاب شدند. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد ۱- فضای مجازی و مسئول‌سازی، ۲- فضای مجازی و مشارکت اجتماعی، ۳- فضای مجازی و آگاه‌سازی، ۴- فضای مجازی و تولیدات خاص و در نهایت ۵- فضای مجازی و مدیریت می‌توانند به ترتیب نقش بسزایی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر داشته باشند. **نتیجه‌گیری:** نتایج تحقیق حاضر می‌تواند گامی مهم برای تبیین روش‌های پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی و الگوی مناسب برای طراحی برنامه‌های جامع پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی باشد.

کلیدواژه‌ها: فضای مجازی، پیشگیری، اعتیاد، مواد مخدر، فضای سایبر

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه اطلاعات و امنیت ملی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران، پست الکترونیک:

a.pourmanafi@gmail.com

۲. مدرس دانشگاه و عضو گروه علمی مبارزه با مواد مخدر ناجا، تهران، ایران

مقدمه

در عصر حاضر یکی از مسائل مهم و اساسی که سلامتی انسان را با خطر بسیار اساسی مواجه ساخته، اعتیاد به مواد مخدر است (رحیمی موقر، ۱۳۸؛ نمکین، ۱۳۹۶). امروزه بخش عمده‌ای از جمعیت جامعه در معرض آسیب و خطرات ناشی از سوء مصرف مواد مخدر هستند که این امر می‌تواند دلایل کثیری از جمله عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و.... داشته باشد (ابراهیمی و فتاحی، ۱۳۹۰). از دلایل نوین و نوظهور گرایش به اعتیاد در بین اقشار جامعه می‌توان به کارکرد رسانه نوین از جمله بستر اینترنت و فضای مجازی اشاره نمود (فکری و قربانی، ۱۳۹۷). امروزه شیوه‌های ضربه زدن به فرهنگ و هویت ملی یک کشور تغییر یافته و دشمنان سعی می‌کنند از طریق جنگ نرم افزاری به فروپاشی بنیان خانواده و عقاید جوانان این مرز و بوم نایل آیند (آبخیز، ۱۳۹۶). فضای مجازی با حضور در خانه‌های ایرانیان به خصوصی‌ترین حوزه‌های زندگی آنان دسترسی پیدا کرده است (اسماعیلی، ۱۳۸۹). تا کنون تعاریف بسیاری از اینترنت و فضای مجازی توسط دانشمندان و محققان این حوزه ارائه شده است. وود^۱ (۲۰۰۸) فضای مجازی را مجموعه‌ای از ارتباطات درونی انسان‌ها از طریق کامپیوتر و وسائل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی معرفی می‌کند. آدورجان^۲ (۲۰۱۵) معتقد است اینترنت انقلابی عظیم در دنیای ارتباطات است که مرز جغرافیایی نمی‌شناسد و تعریف اینترنت به دلیل سیال بودن آن دشوار است. از نظر کاستلز^۳ (۲۰۱۱) فضای مجازی به عنوان یکی از ویژگی‌های زندگی مدرن است که همانند هر پدیده‌ای که منافع و اثرات مثبتی بر زندگی بشر دارد، دارای جنبه‌های منفی و ویرانگری نیز هست. مک کویل^۴ (۲۰۰۵) یکی از این جنبه‌های منفی کارکردهای این فضا را در ترویج مواد اعتیادآور و ترغیب کاربران این بستر به مصرف انواع مواد مخدر و دیگر مواد اعتیادآور عنوان نموده است. ناگفته نماند که ماده مخدر به هر گونه ترکیب گیاهی و شیمیایی که باعث دگرگونی در سطح

1. Wood
2. Adorjan

3. Castells
4. McQuail

هوشیاری مغز شده و باعث ایجاد اعتیاد در فرد و وابستگی به ماده مصرفی گردد، اطلاق می شود (غنجدی، ۱۳۸۶).

امروزه اطلاعات قابل دسترسی توسط افراد و گروه‌های مختلف و با اهداف و انگیزه‌های متفاوت در فضای سایبر و درباره انواع مواد مخدر تولید می‌شوند (کمانگر و کاظمی، ۱۳۹۳). برخی از آن‌ها از اینترنت جهت گسترش دامنه فروش مواد اعتیاد آور و درگیر کردن جوانان در رفتارهای غیرقانونی، استفاده می‌کنند. بسیاری از وبسایت‌ها با فراهم نمودن طیف وسیعی از اطلاعات مربوط به مواد مخدر و ملزومات آن مروج فرهنگ سوء مصرف مواد بوده و برخی به طور مستقیم و غیرمستقیم موجبات آموزش شیوه‌های تولید مواد را فراهم آورده‌اند (قربانی و مالکی، ۱۳۹۶). مسئله اصلی دیگر، ویژگی‌های این بستر در خصوص حذف و کمتر نمودن واسطه‌ها و توزیع کنندگان، گسترش دامنه فعالیت قاچاق چیان، شبکه‌ها، باندها و حتی تعامل فضای سایبر با جرائم مواد مخدر تا سطح بین‌المللی می‌باشد (شاهد، نمکین و قربانی، ۱۳۹۷). در این خصوص بسیاریند مجموع سایت‌ها^۱، فاروم‌ها^۲، شبکه‌های مجازی^۳ و ... که در زمینه‌ی گسترش اعتیاد، جرائم مواد مخدر فعالیت دارند. این اماکن مجازی ابتدا فرهنگ استفاده از مواد مخدر را در بیننده جا می‌اندازند و آن را امری عادی قلمداد می‌کنند و سپس به تبلیغ آن در سطح گسترده می‌پردازند. آن‌گاه پس از ایجاد تمایل در بیننده اقدام به فروش آن در اوزان کوچکتر و بزرگتر نموده و در نهایت برای این که فرد معتاد دچار مشکلاتی برای شرکت در امتحان‌های کاربایی، ورزشی یا آموزشی نشود خدماتی به وی ارائه می‌کنند تا بتواند این آزمون‌ها را با موفقیت پشت سر بگذراند (کمانگر و کاظمی، ۱۳۹۳). تا کنون پژوهش‌های بسیاری در خصوص ارتباط فضای مجازی و گرایش به اعتیاد انجام شده است که تمامی پژوهش‌ها ارتباط این دو مقوله را به تائید رسانده‌اند. از جمله می‌توان به یافته‌های پژوهشی لیناتیک^۴ (۲۰۰۴)، قاید (۱۳۹۵)، رضوی (۱۳۹۳)، علیوردی‌نیا (۱۳۸۷)، کوک، بوئر میستر،

گوردن-مسر، و زیمرمن^۱ (۲۰۱۳)، استودارد، بوئر میستر، گوردن-مسر، جونز و زیمرمن^۲ (۲۰۱۲)، قربانی، کیانی و ابراهیمی (۱۳۹۶) و کوانتکر^۳ (۲۰۱۴) اشاره نمود.

ناگفته نماند که عصر حاضر، عصر ارتباطات نامیده می‌شود و افزایش روز افزون در کارکردهای فضای مجازی از قبیل کارکردهای خبری، روزنامه‌ها و ... از نقش مهم رسانه مجازی در آموزش و اطلاع رسانی حکایت دارد (نیک و لانگ^۴، ۲۰۱۲). عملیات و کارزار رسانه مجازی به استفاده از مجموعه‌ای از رسانه‌های دیداری، شنیداری، نوشتاری، الکترونیکی، تبلیغاتی، تالارهای گفتگو و نظایر آن گفته می‌شود که یک هدف رفتاری خاص در زمینه آسیب‌های اجتماعی از قبیل اعتیاد و یا دیگر اهداف را دنبال می‌نماید (فکری و قربانی، ۱۳۹۷). فرض اصلی بر این است که افزایش دانش و تغییر نگرش، موجبات تغییر رفتار را رقم بزند. بنابراین تولیدات رسانه‌ای اگر با توجه به نیازسنجی و درک فضای اجتماعی و با توجه به ذائقه و انتظارات نسل جدید تهیه شوند، به سهم خود تحت شرایط خاص و در کنار سایر عوامل موثر، می‌توانند سبب کنترل و پیشگیری در زمینه آسیب‌های اجتماعی و اعتیاد باشند. در جامعه کنونی استفاده از رسانه برای پیشگیری اولیه از اعتیاد ضروری و بدیهی به نظر می‌رسد (قربانی، ۱۳۹۶، الف). برای پیشگیری از گرایش به اعتیاد و جلوگیری از کارکردهای فضای مجازی در جهت جذب اقبال گوناگون جامعه به سمت و سوی مصرف مواد مخدر و آسیب‌های اجتماعی منبث از این فضا، لازم است ابتدا رابطه این فضا با ارتکاب جرائم مواد مخدر و روان‌گردان و گسترش اعتیاد به مواد مخدر در جامعه بررسی و بنا بر نوع رابطه‌ای که وجود دارد، الگوی مناسب پیشگیرانه در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن ارائه شود.

البته تا کنون شیوه‌های بسیار گسترده و متفاوتی در خصوص پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر ارائه شده است. لازم به ذکر است که در زمینه پیشگیری از مصرف مواد مخدر، سه موضوع انسان اعتیادپذیر، محیط اعتیادساز و عامل اعتیاد را نیز باید در نظر گرفت. در

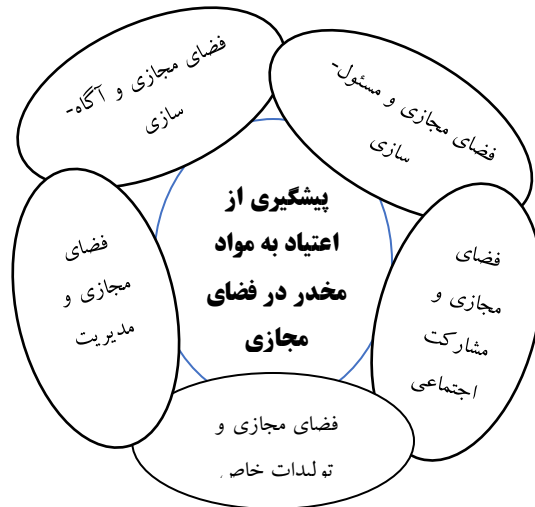
1. Cook, Bauermeister, Gordon-Messer, & Zimmermans
2. Stoddard. Bauermeister, Gordon-Messer, Johns, & Zimmerman

3. Kuantcer
4. Niqq, & Long

نتیجه برای پیشگیری باید با توجه به ریشه اعتیاد در زمینه‌های خاص با درایت تمام، دست کم یکی از این علل را حذف نمود تا زنجیره اعتیاد از هم بپاشد. پر واضح است که اگر این پیشگیری در هر سه موضوع توأمان انجام شود، نتیجه بهتری حاصل خواهد شد (نیک‌بخش، ۱۳۹۳). لذا در حال حاضر فضای مجازی و کارکردهای آن محیطی است اعتیاد ساز که با توجه به بدیع و نو بودن موضوع ارتباط فضای مجازی و گرایش به اعتیاد، در مقوله پیشگیری از آسیب‌های این فضا از حیث مواد مخدر، به جز تحقیقات قلی زاده (۱۳۹۴)، حسینی (۱۳۸۷)، استودارد (۲۰۱۲) و دوران (۱۳۸۴) که اشاره به اهمیت پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر از طریق کارکردهای فضای مجازی داشته‌اند، پژوهش خاصی مورد تحقیق و بررسی قرار نگرفته است.

لذا با توجه به ویژگی‌های فضای مجازی و نیاز مبرم به ارائه مدلی جامع در جهت پیشگیری از گرایش به مواد مخدر که از طریق کارکردهای منبعث از این فضا حاصل می‌شود، در این پژوهش تلاش شده است تا نسبت به ارائه مدل جامع پیشگیرانه از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی اقدام شود. در اصل این تحقیق به جهت آزمون مدل ساختاری برابر با شکل ۱ انجام شده که هدف از آن پاسخ به سوال زیر می‌باشد.

۱- مدل پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی به چه صورت می‌باشد؟

شکل ۱: مدل مفروض پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی

روش

جامعه، نمونه، و روش نمونه‌گیری

پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی بوده است. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل خبرگان و متخصصان پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا، پلیس فتاناجا و شاغلین سازمان‌های مرتبط با موضوع تحقیق که دارای اشراف کامل به موضوع و به تعداد ۶۵ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۵۶ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عضویت نمونه آماری انتخاب شدند.

ابزار

پرسش‌نامه پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی: این پرسش‌نامه دارای ۲۰ گویه است و هدف کلی آن بررسی نقش فضای مجازی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر است. به صورت محقق ساخته بوده و با اقتباس و بهره‌مندی از پرسش‌نامه قربانی (۱۳۹۶) ساخته شد. جهت طراحی ابعاد آن و ارائه الگوی نهایی، تعداد ۴ بعد و ۱۸ گویه در قالب یک پرسش‌نامه نیمه ساختاریافته در اختیار خبرگان و متخصصان امر قرار گرفت. با بررسی مفاد آن توسط خبرگان و متخصصان و کاهش و افزایش در ابعاد و گویه‌ها، در نهایت با تغییر (کاهش) یکی از ابعاد و گویه‌های آن و افزایش ۲ بعد دیگر به انضمام گویه‌های مربوطه، تعداد ۵ بعد که شامل ۲۰ گویه بود، پرسش‌نامه نهایی تکمیل و جهت بررسی نقش مولفه‌های مجازی در پیشگیری از اعتیاد، در اختیار اعضای نمونه آماری قرار داده شد. در این پرسش‌نامه نمره‌گذاری با استفاده از طیف لیکرت (خیلی کم=۱) تا (خیلی زیاد=۵) انجام می‌شود. با توجه به این که هر یک از ابعاد شامل ۴ گویه بود، امتیاز نهایی در کمترین حالت برای هر بعد برابر با ۴، در حالت متوسط برابر با عدد ۱۲ و در حالت حداکثری برابر با نمره ۲۰ می‌باشد. در پژوهش حاضر، روایی پرسش‌نامه با استفاده از شاخص نسبت روایی محتوایی لاوشه (CVR) و استفاده از نظرات ۱۰ نفر از متخصصان امر مورد سنجش قرار گرفت و برابر با ۰/۸ تعیین شد (تعداد ۹ نفر از پاسخ‌دهندگان ضرورت سوالات را تأیید نمودند). اعتبار پرسش‌نامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۲ به دست آمد.

یافته‌ها

تعداد ۴۸ نفر پاسخ‌گویان را مردان و ۸ نفر از حجم نمونه را زنان تشکیل می‌دادند. تعداد ۲۱ نفر از پاسخ‌گویان دارای تحصیلات کارشناسی، ۲۹ نفر تحصیلات کارشناسی ارشد و ۶ نفر تحصیلات دکتری و یا دانشجویان دکتری داشتند. میانگین، میانه، مد و شاخص‌های مربوط به پراکندگی داده‌ها در جدول زیر ارائه شده است. آماره‌های توصیفی پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی

متغیرها	مغز و مسئول‌سازی و آگاه‌سازی	مدیریت تولیدات خاص	فضای مجازی و مشارکت اجتماعی	مجازی	مجازی و
تعداد پاسخگویان	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶
میانگین به دست آمده	۱۲/۰۵	۷/۳۲	۱۰/۳۵	۱۷/۳۲	۱۹/۴۶
میانگین پرسش‌نامه	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
اختلاف میانگین	+۰/۰۵	-۴/۸	-۱/۶۵	+۵/۳۲	+۷/۴۶
میانه	۱۳	۹	۱۱	۱۹	۲۱
مد	۱۵	۱۰	۱۲	۱۸	۲۲
انحراف استاندارد	۳/۸۰	۲/۰۱	۳/۵۴	۲/۲۵	۴/۳۵
آماره Z	۱/۰۱۲	۱/۵۸۹	۱/۲۵۴	۲/۹۷۹	۲/۷۸۷
معناداری	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰۵

در جدول فوق میانگین مربوط به ابعاد پرسشنامه و میانگین به دست آمده آرایه شده است. به جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق آزمون کولموگروف-اسمیرنوف اجرا و چون مقدار سطح معنی‌داری برای تمام مؤلفه‌ها کوچکتر از مقدار خطا (۰/۰۵۰) بود، در نتیجه متغیرها دارای توزیع غیرنرمال بوده و در نهایت از آزمون‌های ناپارامتریک در جهت آزمون فرضیه‌ها استفاده شد.

در ادامه به جهت بررسی نقش هر یک از ابعاد تحقیق در پیشگیری از گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی، از آزمون آماری مجذور خی استفاده که نتایج در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: نتایج حاصل از آزمون مجذور خی

متغیرها	پاسخ‌ها	مورد انتظار	مشاهده شده	مجذور خی	درجه آزادی
فضای مجازی و مسئول- سازی	بسیار زیاد	۱۴	۲۶	۱۲۵/۸۳۳	۴
	زیاد	۱۴	۱۲		
	متوسط	۱۴	۸		
	کم	۱۴	۶		
	بسیار کم	۱۴	۴		
فضای مجازی و آگاه‌سازی	بسیار زیاد	۱۴	۹	۱۱۹/۵۶۹	۴
	زیاد	۱۴	۷		
	متوسط	۱۴	۷		
	کم	۱۴	۸		
	بسیار کم	۱۴	۲۵		
فضای مجازی و مدیریت	بسیار زیاد	۱۴	۲	۹۵/۲۵۷	۴
	زیاد	۱۴	۴		
	متوسط	۱۴	۴		
	کم	۱۴	۶		
	بسیار کم	۱۴	۴۰		
فضای مجازی و تولیدات خاص	بسیار زیاد	۱۴	۶	۱۰۲/۰۰۲	۴
	زیاد	۱۴	۴		
	متوسط	۱۴	۸		
	کم	۱۴	۸		
	بسیار کم	۱۴	۳۰		
فضای مجازی و مشارکت اجتماعی	بسیار زیاد	۱۴	۱۳	۱۲۳/۲۰۱	۴
	زیاد	۱۴	۱۹		
	متوسط	۱۴	۱۰		
	کم	۱۴	۹		
	بسیار کم	۱۴	۵		

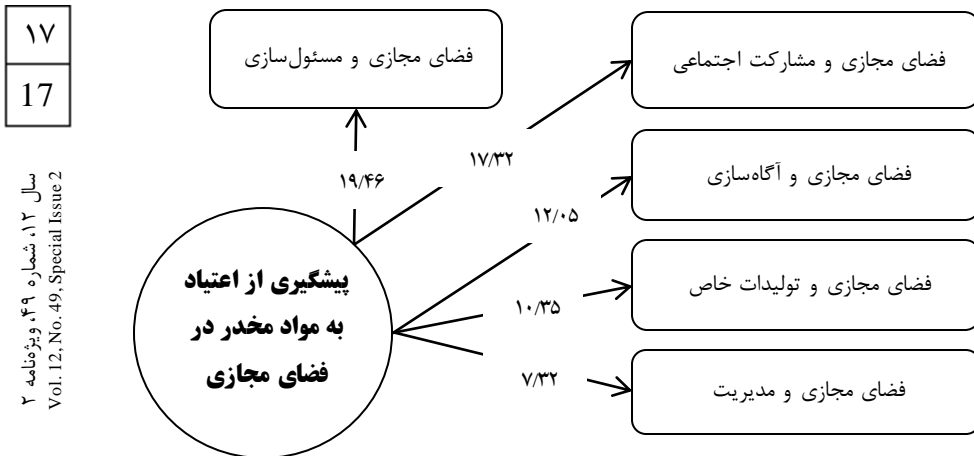
آزمون خی دو برای هر بعد نشان می‌دهد که میزان خی مشاهده شده برای تمامی ابعاد از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بیشتر می‌باشد. بنابراین در بین فراوانی‌های موجود در جدول تفاوت معناداری وجود دارد و ۱- فضای مجازی و مسئول‌سازی، ۲-

فضای مجازی و مشارکت اجتماعی، ۳- فضای مجازی و آگاه‌سازی، ۴- فضای مجازی و تولیدات خاص و ۵- فضای مجازی و مدیریت می‌تواند به ترتیب دارای نقش موثری در پیشگیری از گرایش به اعتیاد در فضای مجازی باشند.

جدول ۳: میزان نقش ابعاد رسانه مجازی در پیشگیری از گرایش به اعتیاد در فضای مجازی

متغیرها	میانگین	میزان نقش
فضای مجازی و مسئول‌سازی	۱۹/۴۶	بسیار زیاد
فضای مجازی و مشارکت اجتماعی	۱۷/۳۲	زیاد
فضای مجازی و آگاه‌سازی	۱۲/۰۵	متوسط
فضای مجازی و تولیدات خاص	۱۰/۳۵	کم
فضای مجازی و مدیریت	۷/۳۲	بسیار کم

شکل ۲ اهمیت هر یک از ابعاد تحقیق را در راستای پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی و با توجه به امتیازات مربوطه به تصویر کشیده است.

شکل ۲: مدل نهایی پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش رسانه مجازی در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر و ارائه مدلی کارساز در این جهت انجام شد. نتایج نشان داد که تمامی

ابعاد مدل ارائه شده در تحقیق حاضر، می‌تواند در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر نقش داشته باشد. همچنین نتایج بیانگر نقش بسزای فضای مجازی و مسئول‌سازی کاربران در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر می‌باشد. مسئول‌سازی می‌تواند با هدف ۱- ایجاد و گسترش مسئولیت در خصوص ترویج علوم پیشگیرانه از اعتیاد و تبلیغ زشتی‌های مواد مخدر در بستر اینترنت توسط نهادها و سازمان‌ها و اқشار عادی در جامعه، ۲- تولید و گسترش خودجوش پایگاه‌های فعال در زمینه پیشگیری از اعتیاد، ۳- احساس مسئولیت و گزارش صفحات ترویج فساد، فیلم‌ها و عکس‌های مرتبط با مواد مخدر و اعتیاد به مبادی مربوطه و در نهایت ۴- پردازش و ورود ارگان‌ها و سازمان‌های دارای صفحات مجازی پرطرفدار به عرصه پیشگیری از اعتیاد و تولید محتوای مرتبط در صفحات نامبرده انجام پذیر باشد.

نتایج نشان داد بعد فضای مجازی و مشارکت اجتماعی می‌تواند پس از مسئول‌سازی مجازی، نقش بسزایی در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر داشته باشد. در این میان می‌توان به ۱- برجسته‌سازی موضوع مواد مخدر و اعتیاد از طریق پایگاه‌های مجازی عام و خاص، ۲- حساس‌سازی افکار عمومی در جهت شکل‌گیری اتفاق نظر در بین مردم به خطرات فضای مجازی، ۳- نظرخواهی از مردم در جهت مشارکت همگانی در جهت مبارزه با مواد مخدر در فضای مجازی و ۴- جلب مشارکت عمومی تاثیرگذاران در بخش مجازی در امر مبارزه با مواد مخدر اشاره نمود.

فضای مجازی و آگاه‌سازی بعد دیگری از تحقیق حاضر بوده که برابر نتایج تحقیق نقش متوسطی را در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر داشته است. از کارکردهای این بعد می‌توان به ۱- گسترش هدفمند اطلاع‌رسانی از باندهای توزیع مواد مخدر و شیوه‌ها و رویکردهای آنان در فضای مجازی (در قالب گزارش خبری، مصاحبه، گزارش‌های مستند)، ۲- اطلاع‌رسانی از آثار و پیامدهای اعتیاد در جامعه (اعم از فرد و جامعه) و تهیه و پخش گزارش‌های خبری از طریق سایت‌ها، وبلاگ‌ها، شبکه‌های مجازی و چت‌روم‌ها، ۳- ارائه آمار و اخبار روزانه از اوضاع و احوال نکبت‌بار افراد معتاد از طریق سایت‌ها، وبلاگ‌ها، شبکه‌های مجازی و چت‌روم‌ها و ۴- آگاه‌سازی با استفاده از

تبلیغات کلیکی، بنرهای ثابت و انیمیشن، ایجاد انجمن‌ها، استفاده از تیزرها و فیلم‌ها، تبلیغات سمعی و ایمیل مارکتینگ اشاره نمود.

نتایج بیانگر نقش تولیدات خاص مجازی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی بود. از رویکردهای این بخش می‌توان به ۱- طراحی بازی‌ها و سرگرمی‌های مجازی و اپلیکیشن‌های ضد اعتیاد، ۲- ارائه برنامه‌های سرگرم کننده توام با برگزاری مسابقات مجازی پیشگیرانه، ۳- طراحی نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی بومی و ۴- برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت (کتابخانه‌های مجازی، مدارس مجازی) اشاره نمود.

اما در بحث فضای مجازی و مدیریت آن که توسط خبرگان و متخصصان به عنوان آخرین بعد موثر در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی انتخاب شده، می‌توان شاخص‌های ۱- ایجاد تدابیر نظارتی توسط ارگان‌ها و سازمان‌های مبارز و کنترل‌گر فضای مجازی، ۲- مدیریت در زمان و مکان استفاده از بستر اینترنت و ورود به دنیای مجازی توسط خانواده‌ها و کاربران، ۳- محدودسازی در استفاده از محتوا توسط خانواده‌ها و کاربران با به کارگیری برنامه‌ها و کاربرد رمزنگارها و در نهایت ۴- ورود شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات مجازی در جهت کنترل ترافیک و عبور و مرور کاربران فضای مجازی را در نظر گرفت.

سخن پایانی آن که برخلاف آن چه انتظار می‌رود، خود رسانه مجازی نقش مهم‌تری را در پیشگیری ندارد. بلکه قوی‌ترین تاثیرات در اغلب مواقع مربوط به کارکردهای فضای مجازی می‌باشد. آن برنامه‌هایی که بتوانند بر این موضوعات تاثیر مثبت بگذارند می‌توانند پایه‌های پیشگیری از اعتیاد را بنا نهند. برای موفقیت در این مسیر، رسانه مجازی غیر از اجرای مستقیم برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد، باید با کمک سایر نهادهای اجتماعی، بیشترین تمرکز را در راستای مسئول‌سازی مسئولین و کاربران اینترنت داشته باشد. برابر نتایج حاصله نقش و تاثیر رسانه مجازی در خصوص موضوع تحقیق مستقیم و حیاتی است و در برخی موارد غیر مستقیم و جنبی محسوب می‌شود. به طور کلی برنامه‌های رسانه مجازی می‌توانند عقاید را تغییر و انگیزه را تحت تاثیر قرار دهند. بنابراین برای این کار نیاز به کاربرد استراتژی‌های متنوع در زمینه پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی احساس

می‌شود. در پایان بایستی عنوان نمود که با توجه به نبود تحقیقات مشابه در راستای موضوع پژوهش حاضر، امکان مقایسه تطبیقی یافته‌های این پژوهش با تحقیقات دیگر امکان‌پذیر نبوده، لیکن نتایج تحقیق حاضر می‌تواند به عنوان یک الگوی موثر در جهت ارائه روش‌های پیشگیرانه از اعتیاد به مواد مخدر در فضای مجازی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. البته می‌توان ابعاد تحقیق حاضر را فقط از حیث تاثیرات و نقش فضای مجازی در گرایش به سمت و سوی اعتیاد و لزوم پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در فضای سایبری، با یافته‌های تحقیقات قربانی و همکاران (۱۳۹۶)، قربانی و مالکی (۱۳۹۶)، قلی‌زاده (۱۳۹۴)، رضوی (۱۳۹۳) و دوران (۱۳۸۴) مورد تطبیق قرار داد.

در بیان پیشنهاد‌های کاربردی منتج از نتایج تحقیق پرداختن به موضوعات ذیل خواهد توانست در امر پیشگیری از اعتیاد در فضای مجازی موفق عمل نماید.

۱. تولید و گسترش خودجوش پایگاه‌های فعال در زمینه پیشگیری از اعتیاد و ترویج علوم پیشگیرانه از اعتیاد و تبلیغ زشتی‌های مواد مخدر در بستر اینترنت توسط نهادها و سازمان‌ها با ایجاد حس مسئولیت‌پذیری.

۲. تولید محتوای مرتبط و به روز توسط پایگاه‌های دارای صفحات مجازی پرطرفدار.

۳. بزرگنمایی موضوع مواد مخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای بستر اینترنت که موجبات حساس‌سازی افکار عمومی خواهد شد.

۴. اطلاع‌رسانی گسترده از باندهای توزیع مواد مخدر و شیوه‌ها و رویکردهای آنان در فضای مجازی و آثار و پیامدهای اعتیاد در جامعه در قالب گزارش‌های مستند و آگاه‌سازی با استفاده از روشهای تبلیغاتی مجازی

۵. ارائه برنامه‌های سرگرم‌کننده مجازی در قالب طراحی و توزیع اپلیکیشن‌های ضد اعتیاد، ۲- ایجاد کتابخانه‌ها و مدارس مجازی

۶. مدیریت فضای مجازی با ایجاد محدودیت‌های دسترسی و آموزش مدیریت در زمان و مکان استفاده از بستر اینترنت و ورود به دنیای مجازی برای خانواده‌ها و کاربران، به کارگیری برنامه‌ها و کاربرد رمزنگارها و در نهایت ورود شرکت‌های ارایه دهنده خدمات مجازی در جهت کنترل ترافیک و عبور و مرور کاربران فضای مجازی.

منابع

- آبخیز، امین (۱۳۹۶). *ارتباط فضای مجازی با گرایش به اعتیاد دانش‌آموزان استان فارس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- ابراهیمی، سید محمد؛ و فتاحی، مزده (۱۳۹۰). *آسیب‌شناسی اعتیاد زنان. نشریه اصلاح و تربیت*، ۱۱(۱۳)، ۳-۸.
- اسماعیلی، علی محمد (۱۳۸۹). *جنگ نرم در همین نزدیکی*، تهران، ساقی.
- پرویزی، رضا (۱۳۸۴). *پی جویی جرایم رایانه‌ای*. تهران: جهان جام جم.
- حسینی، سیدحسن (۱۳۸۴). *تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به مواد مخدر با اتکا بر شبکه ارتباطات کامپیوتر واسط. مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۲(۲ و ۳)، ۴۵-۲۸.
- دوران، بهزاد (۱۳۸۴). *پیشنهاد برای کمک به حل مسئله اعتیاد به مواد مخدر با اتکا بر شبکه ارتباطات کامپیوتر واسط، فصلنامه ارتباطات و فرهنگ*، ۱(۳)، ۳۵-۱۹.
- رحیمی موقر، آفرین (۱۳۸۳). *شیوع و الگوهای مصرف مواد و اعتیاد زنان در ایران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۳(۱۲)، ۲۲۶-۲۰۳.
- رضوی، علی (۱۳۹۳). *تشریح جرائم در فضای سایبر و نقش پلیس در پیشگیری از آن*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد واحد تبریز.
- شاهد، بهارک؛ نمکین، محسن؛ و قربانی، ابراهیم (۱۳۹۷). *تحلیل نقش فضای سایبر در وقوع جرایم مواد مخدر. دو فصلنامه دانش مبارزه با مواد مخدر*، ۶(۱)، ۵۲-۲۵.
- علی‌وردی‌نیا، اکبر (۱۳۸۷). *اینترنت و سوءمصرف مواد مخدر. مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱(۳)، ۱۷۰-۱۵۵.
- غنجدی، علی (۱۳۸۶). *کلیات مواد مخدر*. تهران، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- فکری، احمد و قربانی، ابراهیم (۱۳۹۷). *بررسی و رتبه‌بندی موثرترین فنون بازدارنده از ارتکاب جرائم مواد مخدر در فضای سایبری (مورد مطالعه: استان آذربایجان غربی)*. *فصلنامه دانش انتظامی*، ۱۱(۳۸)، ۳۰-۱.
- قربانی، ابراهیم (۱۳۹۶). *مواد مخدر و روان‌گردان در فضای سایبر (با تاکید بر شبکه‌های اجتماعی مجازی)*. تهران، انتشارات راه فردا.
- قربانی، ابراهیم (۱۳۹۶، الف). *اعتیاد زنان، شکل‌گیری تا پیشگیری با تاکید بر نقش فضای مجازی در گرایش به اعتیاد زنان*، تهران، انتشارات ریرا.
- قربانی، ابراهیم و مالکی، اسداله (۱۳۹۶). *تحلیل تاثیر شبکه‌های مجازی تحت موبایل در گرایش به اعتیاد زنان. فصلنامه دانش انتظامی*، ۱۰(۳۵)، ۴۰-۱۳.

قربانی، ابراهیم؛ کیانی، جواد و ابراهیمی، علی (۱۳۹۶). پیش‌بینی سهم فضای سایبر (شبکه‌های مجازی) در میزان گرایش به سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان. *فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*. ۱۲(۴۶)، ۹-۲۶.

قلی‌زاده، بهنام (۱۳۹۴). نقش رسانه‌ها در پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر. *فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد*، ۲(۴)، ۷۹-۱۰۰.

کمانگر، محمد و کاظمی، احمد (۱۳۹۳). قاچاق مواد مخدر در فضای سایبر. *دو فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر*، ۶(۲۲، ۲۳)، ۶۵-۷۴.

نمکین، محسن (۱۳۹۶). بررسی جرم‌شناختی عوامل موثر مجازی در گرایش به اعتیاد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.

نیک بخش، بهرام (۱۳۹۳)، روش‌های پیشگیری از اعتیاد با تاکید بر مقوله ورزش. *فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد*، ۱(۲)، ۷۳-۹۶.

Adorjan, M. (2015). "Drugs on the dark net: how crypto markets are transforming the global trade in illicit drugs". *British Journal of Criminology*, 55(4), 835-836. DOI: 10.1093/bjc/azv013.

Castells, M. (2011). *The internet galaxy :Reflections on the internet, business and society*. New York, Oxford university press.

Cook, S. H., Bauermeister, J. A., Gordon-Messer, D., & Zimmermans, M. A. (2013). Online Network Influences on Emerging Adults' Alcohol and Drug Use. *Journal of Youth Adolescent*, 42(11), 1674-1686. DOI: 10.1007/s10964-012-9869-1.

Kuantcer, R. Lundmark, (2014). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American psychologist*, 53, 275-299.

Lee, J. S., Koeske, G. F., & Sales. E. (2004). Social support buffering of acculturative stress: A study of mental health symptoms among Korean international students. *International Journal of Intercultural Relations*, 28(5), 399-414. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2004.08.005.

McQuail, D. (2005). *McQuail's mass communication theory*, 5th edition. Sage publications. London.

Niqq, C. R., & Long, C. R. (2012). A systematic review of single health behavior change interventions vs. multiple health behavior change interventions among older adults. *Translational behavioral medicine*, 2(2), 163-179. DOI: 10.1007/s13142-012-0130-y.

Stoddard. S. A., Bauermeister, J. A., Gordon-Messer, D., Johns, M. & Zimmerman, M. A. (2012). Permissive Norms and Young Adults' Alcohol and Marijuana Use: "The Role of Online Communities. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 73(6), 968-975. DOI: 10.1007/s10964-012-9869-1.